

KATALIKIŠKŲ ŠEIMŲ PAAUGLIŲ LYTINIO UGDYMO PROBLEMATIKA

Birutė Obelenienė, Andrius Narbekovas

Vytauto Didžiojo universitetas

Anotacija

Straipsnyje atskleidžiami pagrindiniai dviejų skirtingų procesų – lytinio ir lytiškumo ugdymo, lytinio švietimo sampratų ir ugdytojų skirtumai, pateikiamas kokybinis katalikų tėvų, auginančių paauglius vaikus, diskusijų (angl. focus) grupės tyrimas. Tyrimo tikslas – išsiaiškinti, ar tėvai suvokia lytinio švietimo, kuris mokykloje įtrauktas į mokymo turinį, pavojų ir kokių problemų jiems kyla šeimoje auklėjant vaikus. Tyrimo rezultatai nagrinėti turinio (angl. content) analizės metodu. Duomenų analizė parodė, kad tyrime dalyvavusieji tėvai tapatina du skirtingus lytinio ugdymo ir lytinio švietimo procesus. Jų nuomone, lytinis švietimas pasižymi vartotojiško požiūrio diegimu ir tam įtakos turi kontraceptines piliules siūlantys asmenys ar įmonės, suinteresuoti kontracepcijos vartotojo auginimu.

PAGRINDINIAI ŽODŽIAI: lytinis ugdymas, lytinis švietimas, lytiškumas.

Abstract

The article reveals the main differences of the two separate processes – sexual and sexuality education, as well as the distinctions in the notions of the sexual education and the educators themselves; it also focuses on the qualitative research of the discussion group of the catholic parents raising the teenagers. The aim of the research was to investigate if the parents realize the dangers of the sexual education integrated into the school curriculum, as well as the subsequent problems they might face in the families. The results of the research have been processed by the method of the content analysis. The data analysis showed that the parents participating in the investigation do identify two different processes such as abstinence education and sex education. In their opinion, the present sex education at school is orientated on the promotion of the consumer approach, which is influenced by the companies and individuals offering the contraceptive pills, who are interested in the increasing number of the contraceptives' consumers.

KEY WORDS: abstinence education, sex education, sexuality.

Ivadas

Lytinis švietimas ir jo propagavimas yra vienas didžiausių moralinių ir dvasinių iššūkių, su kuriuo šiandien susiduria katalikai visose šalyse. Lietuvos mokykloms šiandien siūlomos ir diegiamos paauglių rizikingos lytinės elgsenos prevencinės ir jaunimo sveikatos išsaugojimo priemonės, pagrįstos lytiniu švietimu, kur dominuoja dualistinė žmogaus samprata, žmogaus lytiškumas sumenkinamas iki geismingumo, lytis pristatoma kaip buvimo būdas, kurį galima pasirinkti. Lytinis ugdymas neprilygsta jokiai kitam dalykui, nes lytiškumas nėra kokia nors atskira žmogaus veikla, bet esminis asmenybės bruožas, jos būtis, raiškos ir bendravimo su kitais pagrindinė sąlyga. Tai pasaulėžiūros dalykas. Tiek pedagogikos teorija, tiek Katalikų Bažnyčia vienareikšmiškai pasisako, kad su pasaulėžiūra susiję dalykai negali būti primetami kaip mokomasis dalykas be tėvų žinios ir sutikimo. Tėvų teisė ir pareiga ugdyti savo vaikus yra „pirminė ir pirmapradė“, „nepamainoma ir neatimama“ (Žmogaus lytiškumo tiesa ir reikšmė, 2000, p. 145). Tėvai turi teisę auklėti savo vaikus pagal savo moralinius ir religinius įsitikinimus, kreipdami dėmesį į kultūrinės šeimos tradicijas, puoselėjančias vaiko gerovę ir orumą; jie taip pat turėtų iš visuomenės gauti būtiną pagalbą ir paramą, kad galėtų tinkamai auklėti (Šeimos teisių chartija, 1993, str. 5). Katalikų Bažnyčia pabrėžia subsidiarumo principą, kurio turėtų paisyti mokykla, prisidėdama prie lytinio ugdymo ir vadovaudamasi ta pačia dvasia kaip ir tėvai, nes „lytinis auklėjimas yra tėvų teisė ir pareiga ir turėtų būti vykdomas rūpestingai jiems vadovaujant ir namie, ir jų parinktose bei kontroliuojamose auklėjimo institucijose“ (Katalikiškojo auklėjimo kongregacija, 1983, p. 17). Šiandien ši užduotis ypač sunkiai įvykdoma dėl didelės per masines informavimo priemonės sklindančios seksualizacijos, užteršiančios vaizduotę ir „bukinančios paauglių jautrumą“. Popiežiškoji šeimos taryba nedviprasmiškai pataria tėvams nuo to gintis dvejopai – preventyviai ir kritiškai auklėjant savo vaikus, drąsiai skundžiantis valdžiai. „Tėvai kaip atskiri ar susivieniję asmenys turi teisę ir pareigą rūpintis savo vaikų gerove ir reikalauti iš valdžios prevencinių bei represinių įstatymų, nukreiptų prieš vaikų bei paauglių jautrumo išnaudojimą (Žmogaus lytiškumo tiesa ir reikšmė, 2000, p. 45).

Tyrimo objektas – paauglių lytinio ugdymo problematika.

Tyrimo tikslas: aptarti katalikiškų šeimų problemas ugdant paauglių lytiškumą.

Tyrimo uždaviniai:

- Apibūdinti žmogaus lytiškumą.
- Apibrėžti lytinio ugdymo ir lytinio švietimo sampratas tikslų ir ugdymo aspektu.
- Išgryninti katalikų tėvams kylančias paauglių lytinio ugdymo problemas.

Tyrimo metodai: mokslinės literatūros analizė, lyginamoji analizė, kokybinis diskusijų (*focus*) grupės metodas, turinio (*content*) analizė.

1. Žmogaus lytiškumo prasmė

„Žmonių lytys yra tam, kad dvasiniame susijungime papildytų poliariniais skirtingumais jose konkretizuotą tą pačią Dieviškąją žmogaus idėją“, kuriai „svarbu ne josios egzempliorių skaičius, bet tobula josios išraiška“ (Maceina, 2006, p. 23). Gyvūnų lyčių skirtingumas prasideda ir baigiasi biologiniu prasmingumu: gyvuliai yra dvilyčiai tik todėl, kad gausintų savo rūšį. Jų lytinis aktyvumas yra siaurai ir išimtinai nukreiptas į dauginimąsi. Net ir tokie išsivystę gyvūnai kaip primatai lytiškai suartėja tik rujan metu, kai yra biologškai vaisingi. Žmogaus atveju lytinis potraukis nėra apribotas vaisingumo (Whitehead E., Whitehead J, 2000, p. 29). Tai rodo, kad lytiniai santykiai skirti ne tik gyvybei pradėti, žmogaus lytiškumas skirtas pirmiausia bendrytei, kurios tobuliausia išraiška yra meilė. Žmogus pašauktas mylėti ir dovanoti save kūnu ir siela. Moteriškumas ir vyriškumas yra viena kitą papildančios dovanos. Dėl to žmogaus lytiškumas yra konkretaus gebėjimo mylėti, kuriuo Dievas apdovanojo vyrą ir moterį, neatsiejama dalis. Lytiškumas yra būdas užmegzti ryšį su kitu ir jam atsiverti; dėl to jo tikrasis tikslas yra meilė, tiksliau, meilė kaip dovanojimas ir priėmimas, kaip davimas ir gavimas. Santykis tarp vyro ir moters iš esmės yra meilės santykis (Žmogaus lytiškumo tiesa ir reikšmė, 2000, p. 11). Krikščioniškoji etika tradiciškai žmogaus lytiškumą supranta kaip *meilės* ir *gyvybės perdavimą* (Curran, 1997, p. 178). Visada pabrėžiamas nenutraukiamas egzistencinis ir psichologinis ryšys tarp *gyvybę perduodančios*, arba prokreacinės, žmogaus lytiškumo dimensijos ir *meilę perduodančios*, arba asmenis jungiančios, dimensijos (May, 1981, p. 3). Asmuo kūnu išreiškia meilę, kuri suprantama kaip dvasinis žmogaus išgyvenimas ir jo pašaukimas, kūniškasis meilės ženklas yra kūdikis. Iš tokio žmogaus, kaip kūniško, t. y. lytinio, asmens suvokimo išryškėja, kad žmogus savo valia negali priešpriešinti šių dviejų lytiškumo dimensijų – meilės išreiškimo ir prokreacijos.

Deja, šiandien gajį dualistinę antropologiją ir separatistinis požiūris į žmogaus lytiškumą (kai meilę perduodanti ir gyvybę perduodanti dimensijos yra atskiriamos) sudaro prielaidas žmogaus lytiškumą, kartu ir patį žmogų nuvertinti tik iki biologinio lygmens. Lytinio švietimo apologetai akcentuoja fizinį žmogaus lytiškumo aspektą, demonstruodami įvairias technikas, todėl lytiniai santykiai praranda savo esmę (Anchell, 1993, p. 4).

Lytiniame švietime deklaruojamos vadinamosios reprodukcinės „teisės“, tokios kaip „teisė“ į kontracepciją, sterilizaciją, abortą, įvairių formų lytinius santykius, vaikų lytinius santykius ir pan. Taigi lytinis švietimas yra ne apie

vaisingumą, bet apie nevaisingumą, ne apie gyvybę, o apie mirties faktus, ne apie dorybes, o apie ydas, ne apie meilę, o apie lytinį stimuliavimą, ne apie ištikimybę, o apie palaidumą, ne apie Dievą, o apie sekso garbinimą, ne apie skautumą, o apie skautumo blogį, ne apie moralę, o apie tai, kas nemoralu. Iš tiesų lytinis švietimas – tai ne švietimas, o legalizuota vaikų tvirkinimo forma (Engel, 1989, p. 7–8).

Lytinio švietimo propaguotojai siekia sumenkinti Katalikų Bažnyčios mokymo autoritetą, kritikuodami jos mokymą apie lytiškumo moralę.

2. Lytinio ugdymo ir lytinio švietimo sampratos

Lytinis ugdymas – pedagoginės veiklos procesas, nukreiptas į prigimtinių jaunosios kartos lytinių galių (lytinio potraukio) pažinimą, jų, kaip dovanos, priėmimą, iš kurio kyla atsakomybė ir suvokimas, kad jos valios pastangomis gali būti suvaldomos, įsameninamos, perkeičiamos į kūrybines galias. Lytinio ugdymo tikslas – skautumo ugdymas (Obelenienė, 2007). Skautumas nepriklauso nei nuo instinktų, nei nuo hormonų, o nuo žmogaus valios atsispirti potraukių dirgikliams (Paškus, 1996, p. 147). Skautumas suprantamas kaip dorybė, kuri atskleidžia asmens lytinio potraukio integravimą, atsižvelgiant į dorinius įsitikinimus, į asmeninį gyvenimą (Coleman 1997, p. 16). Skautumo neįmanoma suprasti atskirai nuo meilės, jeigu pastaroji suprantama kaip vienijanti asmens santykio su asmeniu funkcija (Wojtyła, 1994, p. 216).

Lytinis ugdymas gali būti suprantamas ir kaip lytiškumo ugdymas ar lytinis auklėjimas. Šie procesai nėra tapatūs, bet vienas kitą papildo. Lytiškumo ugdymas – pedagoginės veiklos procesas, kuriuo siekiama padėti bresnančiam asmeniui sėkmingai atskleisti lytinį tapatumą, įsameninti bei išreikšti savąjį lytiškumą (vyriškumą ir moteriškumą) darniuose, pagarba ir lygiavertiškumu grįstuose santykiuose su kitos lyties asmeniu. Lytinis ugdymas nukreiptas į ugdytinio vidinės galios – valios ugdymą, lytiškumo ugdymas – į asmens lytinę raišką – darnius santykius tarp skirtingų lyčių asmenų. Lytinis ugdymas yra lytiškumo ugdymo pagrindas, nes pastarasis gali būti sėkmingas tik esant išplėtotam lytiniam ugdymui.

Ugdymas vyksta mokantis – tai universali mokytojo ir mokinio pedagoginė veikla, kuria „realizuojami lavinimo ir auklėjimo tikslai“ (Pukelis, 1995, p. 59). Lytinis ugdymas, kurį sudaro lytinis auklėjimas, lytinis lavinimas ir lytinis mokymas, padeda pagrindus jaunos asmenybės meilės ir lytinio potraukio sėkmingam integravimuisi į meilę. Lytinis lavinimas atsako į klausimą, kaip išugdyti vaiko valią, kad asmuo galėtų suvaldyti savo lytines galias, o lytinis auklėjimas atsako į klausimą, kodėl tai reikia daryti. Lytinis mokymas – šių abiejų procesų (lytinio auklėjimo ir lytinio lavinimo) pedagogiškai tikslingas derinimas. Tam tikra prasme lavinimo procesas panašus į švietimo, nes taip pat pagrįstas žinių perdavimu. Tačiau lytinis švietimas nukreiptas ne į lytinių galių apvaldymą, per-

keitimą ir integravimą, kaip lavinimas, o į žinių ir informacijos perteikimą, siekiant sumažinti tiesioginius lytinių santykių padarinius (lytiškai plintančias infekcijas, AIDS ir paauglių nėštumą) ir paskatinti jaunimą vartoti kontracepciją. Lytinis švietimas sutelktas ties išorinėmis priemonėmis (kontracepcija), kurios gali padėti sumažinti rizikingos lytinės elgsenos padarinius. Tuo tarpu lytinis lavinimas kreipia į vidinių, psichinių-dvasinių jėgų, t. y. valios, lavinimą einant savęs pažinimo keliu (Narbekovas, Obelenienė, Pukelis, 2008, p. 251). Lytinis švietimas pedagoginiu požiūriu būna rezultatyvesnis, jeigu jau pasiektas tam tikro lygio lytinio auklėjimo tikslas – išsiugdyta valia (Pukelis, 2007, p. 64). Pasak F. Fiorsterio (1923, p. 105–106), lyties potraukiui sutikti daug svarbiau parengti valią nei intelektą, todėl lytinio ugdymo procese lytiniam švietimui reikia skirti antraeilį vaidmenį. B. Bitino nuomone, lytinis švietimas yra tik dalinė ugdymo priemonė, klaidinga manyti, kad ji galinti apsaugoti jaunimą nuo pernelyg ankstyvų lytinių santykių ir jų padarinių. Lytinis švietimas veiksmingas tik lytiškumo ir bendro dorinio ugdymo kontekste (Bitinas, 2004, p. 164).

Apskritai lytinio ugdymo tikslas – tai poreikio susivaldyti ugdymas, tuo tarpu lytinio švietimo – poreikio vartoti kontracepciją skatinimas. Susivaldymas – tai gebėjimo integruoti lytinį potraukį į meilę sąlyga. Z. Froidas (1993) teigė, kad paauglys pasiekia lytinę brandą, kai susilieja dvi srovės – seksualinė ir mylinčioji. Gebėjimas mylėti yra tiek individo psichinės sveikatos sąlyga, tiek jos ženklas. Naivu tikėti, jog asmuo galės valdyti savo poreikius ir emocijas, jei nesugebės suvaldyti savo stipriausios galios – lytinio potraukio (Vaitoška, 2007). Skatinimas vartoti kontracepciją atima iš paauglių poreikį valdytis, suformuoja klaidingą „veiksmo be padarinių“ nuostatą, kuri paauglius gali paskatinti eksperimentuoti (Širinskienė, 2004; Švedas, 2007). Šiuo aspektu lytinio ugdymo ir lytinio švietimo tikslai yra iš esmės priešingi.

2.1. Lytinio ugdymo ir lytinio švietimo ugdytojai

Bendrajai prasme ugdymas vaiką ugdo, o švietimas pats savaime neugdo, jis tėra ugdymo sąlyga. Švietimo procesui būdingas informacijos perteikimas, tuo tarpu ugdymui – ne tik perteikimas, bet būtina ir grįžtamoji informacija, todėl šviesti gali bet kuris intelektualas ar eruditas, o ugdyti – tik asmenybė giliausia pedagogine prasme. Švietimui – priešingai, svarbiau ne asmenybė, bet kvalifikacija (Pukelis, 1995). Ugdytojai paprastai skirstomi į prigimtinčius (tėvai, globėjai), profesionaliuosius (mokytojai, dvasininkai) ir atsitiktinius, arba visuomeninius (lektoriai, masinės informacijos skleidėjai ir kt., nevyriausybinių organizacijos) (Šalkauskis, 1998; Jovaiša, 2007). Lytinis ir lytiškumo ugdymas neprilygsta jokiam kitam dalykui, nes lytiškumas nėra kokia nors atskira žmogaus veikla, bet esminis asmenybės bruožas, jos būtis, raiškos ir bendravimo su kitais pagrindinė sąlyga. Tai pasaulėžiūros dalykas.

Pedagogikos teorija vienareikšmiškai pasisako, kad su pasaulėžiūra susiję dalykai negali būti primetami kaip mokomasis dalykas be tėvų žinios ir sutikimo (Pukelis, 1998). Tiek Lietuvos teisės aktuose (LR Konstitucija, str. 26), tiek Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijos 5 ir 18 straipsniuose įtvirtinta tėvų teisė parinkti savo vaikams mokymo turinį. Šiuo požiūriu Katalikų Bažnyčia taip pat pabrėžia subsidiarumo principą, kurio mokykla turėtų paisyti (Katalikiškojo auklėjimo kongregacija, 2000, p. 17). Apibendrinant galima teigti, kad prigimtiniai ugdytojai (tėvai ir globėjai) yra svarbiausi lytinio ugdymo proceso veikėjai, todėl turi būti informuoti apie lytinio ugdymo turinį mokykloje. Atsitiktinių ugdymo veikėjų (pvz., visuomenės sveikatos specialistų) vaidmuo lytiniame ugdyme gali būti tik pagalbinis, teikiant reikiamą profesionalią pagalbą tėvams ar mokytojams.

S. Šalkauskis mokytojams skyrė tris uždavinius, susijusius su atsitiktiniais ugdymo veiksniais, kurie šiandien ypač aktualūs dėl didžiulės masinės informacijos priemonių įtakos jaunimui:

- mokytojas privalo mokėti įvertinti atsitiktinių veiksmų reikšmę savo ugdytinio ugdymui ir nustatyti atitinkamą santykį tarp jų ir ugdytinio individualių savybių;
- mokytojas privalo kiek galėdamas stiprinti teigiamą atsitiktinių veiksmų įtaką;
- mokytojas privalo saugoti savo ugdytinius nuo neigiamos atsitiktinių veiksmų įtakos (ją pašalindamas ar mažindamas), padėdamas jiems ugdytis kritišką mąstymą, atsakomybės jausmą (Šalkauskis, 1998, p. 386).

Lytiniame švietime pirmaeilis vaidmuo skiriamas atsitiktiniams / visuomeniniams veikėjams. Šiuo metu propaguojama, kad lytinio švietimo procese švietėjų vaidmenį atliktų patys paaugliai – bendraamžiai. Bendraamžių švietimas (angl. *peer education*) suprantamas kaip „procesas, kurio metu tinkamai išmokyti ir motyvuoti jauni žmonės skleidžia informaciją ir vykdo šviečiamąją veiklą tarp savo bendraamžių“ (JT tarpinstitucinė (...), 2006, p. 14). Bendraamžių švietėjai paprastai yra to paties amžiaus ar šiek tiek vyresni nei apmokoma jaunimo grupė. Bendraamžių švietimas Lietuvoje pradėtas 1998 m., kai Šeimos planavimo ir seksualinės sveikatos asociacija pradėjo įgyvendinti pirmą jaunimo bendraamžių švietimo projektą lytinio švietimo ir jaunimo reprodukcinės sveikatos srityje. Lietuvos bendraamžių švietėjų amžius – nuo 16 iki 24 m. (Giedraitienė, Aksamitauskienė, 2005).

3. Katalikiškų šeimų paauglių lytinio ugdymo problematikos tyrimo metodika

Tyrimui pasirinktas kokybinis diskusijų (*focus*) grupės metodas. Šio tyrimo savitumas – dalyvių bendravimas tarpusavyje, kurio metu problema svarstoma daugeliu aspektų. Šis metodas, skirtingai nei kiti kokybiniai metodai (pvz., individualus interviu), leido grupės nariams vienas kitą papildyti ar pasiūlyti netikėtą įžvalgą.

Tėvų diskusijų (*focus*) grupės sudarymas. Siekiant gerų tyrimo rezultatų, vienas iš diskusijų grupės sudarymo reikalavimų – tiriama grupė turi jaustis saugiai ir nepatirti emocinio nepatogumo. Todėl sudarant tiriamąją grupę siekta, kad grupės narius sietų bendri interesai: grupės dalyviai būtų praktikuojantys katalikai, auginantys paauglius vaikus, besimokančius 6–12 klasėse. Grupė sudaryta sniego gniūžtės principu. Tyrime dalyvavo 4 šeimų tėvai (žr. 1 lentelę).

1 lentelė

Diskusijų (*focus*) grupės „Tėvų nuomonė apie lytiškumo ugdymą mokykloje“ dalyviai

Eil. Nr.	Dalyvavo tėvai	Sutuoktinių statusas	Šeimoje augantys vaikai
1.	Tėvas ir motina	Susituokę	Dvi dukros (14 ir 12 metų) ir sūnus (8 metų)
2	Tėvas ir motina	Susituokę	Du sūnūs (15 ir 17 metų), viena dukra (14 metų)
3.	Motina	Ištekėjusi	Dvi dukros (17 ir 11 metų)
4	Motina	Išsiskyrusi	Viena dukra (13 metų) – įvaikinta

Pasirengimas tyrimui. Prieš pradėdant diskutuoti tėvų grupėje, iš anksto numatytos aptariamos sritys. Tai:

- Kokias galite įvardyti esmines lytinio švietimo, lytinio ugdymo, lytinio auklėjimo savybes?
- Kokios vertybės turėtų būti puoselėjamos šeimoje tobulinant vaikų lytinį auklėjimą?
- Kaip asmeninė patirtis padeda spręsti savo vaikų lytinio auklėjimo klausimus?
- Didžiausios šiandien kylančios problemos auklėjant vaikus šeimoje?
- Taikomi problemų sprendimo būdai šeimoje?
- Mokyklos vaidmuo lytiniame ugdyme?

Tyrimo metu atliktas garso įrašas naudojant įrangą „Olympus“ DS-2200. Tyrimo dalyviai patikinti, kad tyrimas yra anonimiškas, gauta informacija

bus konfidenciali, paprašyta dalyvių sutikimo įrašinėti diskusijas. Duomenys apdoroti taikant turinio (*content*) analizę.

Diskusijų grupės vadovas. Vadovavimo funkciją atliko du asmenys: diskusijos vadovas, kuris organizavo grupės narių bendravimą, ir jo asistentas, stebėjęs grupės dalyvių elgesį, žymėjęs dalyvių nuotaikas ir kūno kalbą, padėjęs vadovui.

Vadovavimo technika:

- Stengiamasi pateikusi klausimą paraginti, kad kiekvienas dalyvis išsakytų savo nuomonę.
- Trumpai pasižymima, prie ko dar reikėtų sugrįžti šios diskusijos metu.
- Stebima dalyvių kūno kalba, siekiant pamatyti, kada tylesni grupės nariai bus pasirengę kalbėti.
- Palaikoma pusiausvyra tarp iniciatyvesnių ir mažiau iniciatyvių dalyvių, kad visi grupės nariai turėtų galimybę išsakyti savo nuomonę.
- Jei vadovas abejoja, ar teisingai suprasta dalyvio nuomonė, atsakymas pakartojamas klausimo forma.
- Pereinant prie kito klausimo, vykusi diskusija trumpai apibendrinama.
- Klausimai pateikiami tik siekiant nukreipti diskusiją tinkama linkme, bet nepiršti savo nuomonės.

Diskusijų (*focus*) grupėje eiga.

Grupės prisistatymas. Siekiant sudaryti kuo palankesnę aplinką, grupių dalyvių prašyta prisistatyti: pasakyti vardą, kiek metų gyvena susituokę, kiek ir kokio amžiaus vaikų auga šeimoje.

Diskusijos pradėtos nuo įvado: aptartas klausimas, kad kalbant apie vaikų lytiškumo ugdymą paprastai vartojamos skirtingos sąvokos: *lytinis ugdymas*, *lytinis auklėjimas* ir *lytinis švietimas*. Dažnai jos painiojamos. Siekiant susikalbėti, diskusijos dalyvių prašyta kiekvieną jų apibūdinti. Todėl tėvų pirmiausia klausta: „Kokie yra esminiai šių trijų reiškinių skirtumai?“

Diskusijos užbaigimas. Diskusijos pabaigoje kiekvieno dalyvio prašyta pasakyti baigiamąjį mintį. Dalyviams padėkojama.

Diskusijų grupės susirinkimo vieta ir trukmė. Diskusijos truko 1 val. 45 min. Rinktasi viename iš vyskupijos šeimos centrų.

4. Tyrimo duomenų analizė

Kokybinio tyrimo duomenys apdoroti teksto turinio (*content*) analizės metodu. Šis metodas leidžia išvengti paviršutiniškumo nagrinėjant tekstą. V. Žydzūnaitė, remdamasi K. Krippendorffu (1980), teigia, kad turinio (*content*) analizė yra patikimas metodas, kuris leidžia remiantis nagrinėjamu tekstu daryti tam tikras išvadas. Turinio analizė leidžia nustatyti, kaip reiškinį

suvokia respondentai, kuo skiriasi teorinis tiriamo reiškinių apibūdinimas ir jo reali raiška gyvenime (Žydzūnaitė, 2005, p. 160).

Turinio (*content*) analizė – kūrybiškas interpretavimo procesas, įgyvendinamas nuosekliais žingsniais. Nagrinėjant tekstą atlikti šie žingsniai (Žydzūnaitė, Jonušaitė, 2004): 1) daugkartinis teksto skaitymas; 2) manifestinių kategorijų išskyrimas, remiantis pagrindiniais žodžiais; 3) kategorijų turinio skaidymas į subkategorijas; 4) kategorijų ir subkategorijų interpretavimas ir pagrindimas iš teksto paimtais teiginiais.

4.1. Tėvų diskusijų grupės analizės rezultatai

Turinio (*content*) analizės metodu išnagrinėjus diskusijų grupės duomenis gauti šie rezultatai. Tėvų atsakymuose į klausimą, *kokias galite įvardyti esmines lytinio švietimo, lytinio ugdymo, lytinio auklėjimo savybes*, išaiškėjo, kad tėvai skiria auklėjimo ugdymo ir švietimo sampratą. Jų nuomone, lytinis švietimas susijęs su žiniomis, kurios skleidžiamos visur – spaudoje, mokykloje, per televiziją. Lytinis švietimas pasižymi vartotojiško požiūrio diegimu, čia ryškus komercinių struktūrų suinteresuotumas ir reklaminis pobūdis. Diskusijų dalyviai teigė, kad lytinio švietimo sklaidai įtakos turi kontraceptines piliules siūlantys asmenys ar įmonės, suinteresuotos kontracepcijos vartotojo auginimu:

...daro įtaką tie, kurie siūlo kontraceptines priemones, ir panašiai;

...labai dažnai yra suinteresuotos grupės žmonių tuo švietimu, kad kuo daugiau žmonių sužinotų apie tuos dalykus ir juos vartotų;

...kontracepcija ir daugelis dalykų įeina į tai – firmos siekia, kad vartotų;

...Jei vartotojiškas <požiūris> – tai viskas aišku – švietimas: „saugus seksas“ – prezervatyvai, kuris teigia, jog arba kiek nori gulėk, tik neprisidaryk vaikų, o ne – jeigu tai darysi, turi atsakyti už pasekmes, ir nebėgti.

Diskusijų dalyvių nuomone, lytinis švietimas turi užslėptų tikslų. Dažniausiai girdimas pasiaiškinimas, kad „vaikai sužinos gatvėje“, tėra tikrųjų tikslų priedanga.

...Yra kalba, kad gatvėje susižino, ...melas, nes tą informaciją įtaškoja tie, kurie siūlo kontraceptines priemones ir panašiai.

Lytinis auklėjimas, skirtingai nei lytinis švietimas, diskusijų dalyvių nuomone, yra vertybių perteikimas. Auklėjimo metu „sustatoma vertybių skalė“. Čia svarbiausia dora. Lytinis auklėjimas paprastai vyksta šeimoje. Ugdymas, kaip pastebėjo diskusijų dalyviai, yra platesnė sąvoka nei auklėjimas. Ugdymas apima auklėjimą.

Atsakymuose į klausimą, *kokios vertybės turėtų būti puoselėjamos šeimoje norint sėkmingai lytiškai auklėti vaikus*, išskirta 13 vertybių, kurioms tėvai teikia pirmenybę: *skaistumas, šeimos vertė, moralė* arba *dora, pagarba mokyklai*, kuri išreiškiama tvarkinga išvaizda, atitinkama apranga, *pagarba Bažnyčiai, drovumas, tikėjimo tiesos, tėvų pavyzdys, mokymasis, pasitikėjimas, pagarba mokytojams, atsakomybė*.

Klausimu, *kaip asmeninė patirtis padeda spręsti savo vaikų lytinio auklėjimo klausimus*, siekta išsiaiškinti, ar asmeninė patirtis diskusijų dalyvių tėvų šeimoje, kai jie patys dar buvo paaugliai, padeda spręsti išskylančias lytinio auklėjimo problemas. Atsakymai parodė, kad visi diskusijų dalyviai savo šeimoje kylančių lytinio auklėjimo problemų negali spręsti remdamiesi tėvų pavyzdžiu. Dažniausiai lytinio brendimo ir gyvybės atsiradimo temos *tėvų šeimoje buvo tabu, mama nieko nepasakojo*, informacijos gaudavo iš gatvės vaikų, kuri toli gražu neatitiko realybės. Tėvai prisiminė, kad paauglystėje *jautė nerimą, su baime laukė* lytinio brendimo ženklų. Pavyzdžio nebuvimas sukelia sunkumų grupės dalyviams, didina nepasitikėjimą savimi auklėjant vaikus. Jie prisiminė, kad su baime laukė savo vaikų klausimų, kiti, kurių vaikai mažesni, dabar su baime laukia vaiko klausimų, nes nėra tikri, ar sugebės tinkamai paaiškinti. Karčios patirties paskatintos mamos stengiasi kalbėti dukroms tiesą, net pačios inicijuodamos pokalbį.

Šio klausimo atsakymų analizė leidžia teigti, kad asmeninės patirties neturėjimas neskatina tėvų iniciatyvos kalbėtis su vaikais lytiškumo temomis. Jie bijo, jaučia nepasitikėjimą savimi, kuris tampa vengimo ir nenoro kalbėtis su vaikais lytiniais klausimais priežastimi.

Atsakymuose į klausimą, *kokios didžiausios šiandieninės problemos auklėjant vaikus šeimoje*, išskirta 11 problemų, su kuriomis šiandien dažniausiai susiduria diskusijose dalyvavę tėvai. Dalyviai teigė, kad daugiausia problemų jiems sukelia: *perdėtas vaikų dėmesys savo išvaizdai, vaikų draugai* (tėvų nuomone, jų vaikai renkasi blogas drauges, dukra draugauja su gerokai vyresniais vaikiniais, berniukų draugės – iš išsiskyrusių tėvų šeimos), *neatsakingas vaikų draugų tėvų elgesys* (gimtadienyje vaikus paliko vienus), *per didelį vaikų pasitikėjimą savimi, bendravimo su vaikais stoka* (dauguma diskusijų dalyvių pažymėjo, kad pasigenda atviro pokalbio su vaikais, jiems neramu, kad vaikai kažką slepia, gali pradėti ankstyvą lytinį gyvenimą), *pagalbos stoka, mobiliųjų telefonų sukeltos problemos* (telefonu gaunamos negražaus turinio žinutės, kurių interpretuoti tėvai neturi galimybių), *neigiama interneto įtaka* (internetu gaunama nerimą keliančio turinio informacija, todėl kyla bendravimo problemų, gali sakyti viską ir nejausti gėdos, atsakomybės, nes nematai žmogaus), *neigiama TV įtaka* (televizijos pramoginių laidų neigiamą įtaką dažniau minėjo dukras auginančios mamos), *vaikų nesugebėjimą*

mas planuoti laiko, bendraamžių spaudimas, paplitusi vaikų bendraamžių nuomonė: nieko verta, jei nėra pradėjusi lytinio gyvenimo (...*nieko verta, jei neguli*), tėvams kelią didelį rūpestį.

Šis klausimas kilo diskutuojant apie problemas šeimoje, *kokie yra iškelto problemų sprendimo būdai šeimoje?* Išsiaiškinta, kad tėvai griežtai kontroliuoja (apriboja naudojimąsi mobiliaisiais telefonais ir internetu), prižiūri (stebi, domisi, kur eina), nustato ribas ir taisykles (net jas užrašo), kartais drastiškai išprašo ilgai užsibuvusį vaiko draugą, nukreipia energiją (geras auklėtojas yra darbas), skiepija sąmoningumą, kartu žiūri ir komentuoja TV laidas.

Diskusijų dalyviai, nagrinėdami klausimą, *koks mokyklos vaidmuo lytiniame ugdyme*, atkreipė dėmesį į tai, kad *mokykla turėtų padėti atsirinkti*, nes informacijos srautas didelis ir argumentų prieš televizijos laidas ar neigiamą įtaką labai stinga. Mokykloje, kalbant apie kontracetines priemones, turėtų būti minimos ir neigiamos pusės:

...Mokykla turi atlikti švietėjišką vaidmenį: kontraargumentuoti, ką pamato neigiamo iš aplinkos, mokykla turi duoti atkirtį televizijos laidoms, padėti atsirinkti, kas tiesa, kas – ne.

Norėčiau, kad mokykloje labai akcentuotų tą neigiamą pusę, kad galėtų atsirinkti; visur reklamuoja kontracetiją, bet nepasako, kad tai yra ir abortas, nepasako visos tiesos.

Tėvų nuomone, mokykla susirūpinusi žinių perdavimu, *auklėjimas – nesvarbus dalykas*. Mokykloje dominuojantis *mokslo pirmumas prieš vertybes* tėvus palieka vienus. Tėvai pastebi, kad įvairūs organizaciniai klausimai mokyklose daug svarbesni nei vertybių perteikimas. Mokykloje daugiau kalbama apie vaikų teises, bet nekalbama apie jų pareigas. Todėl dažnai tarp suaugusiųjų ir vaikų kyla *konfliktas dėl pareigų nežinojimo*:

Mes norim vaikams geriausio... Mokykla orientuojasi į žinias, o auklėjimas – ne toks svarbus dalykas, viskas paliekama savieigai...

...Bet pirmiausia žiūri mokslo, o katalikiškų vertybių – nelabai...

Būtų lengviau dirbti, jei būtų vertybės. Klasės auklėtojas sprendžia daugiausia organizacinius klausimus.

Mokykloje tėvai pasigenda pagarbos ugdant skirtingų lyčių asmenis. Pastebėta, kad mokiniams bendraujant mokykloje nerodoma pagarba mergaitėms, tiesiog pagarba kitos lyties asmeniui. Trūksta tautinio ugdymo, kuris glaudžiai susijęs su doros ir vertybių ugdymu. Kai kurie diskusijų dalyviai akcentavo, kad trūksta pagarbos valstybės simboliams.

Tėvai išsakė nuomonę, kad trūksta bendradarbiavimo tarp tėvų ir mokytojų, pagalbos nesulaukia net ir aktyviai jos prašydami. Jei mokyklose būtų rengiami užsiėmimai tėvams apie vaikų lytinį auklėjimą šeimoje, tėvai tikrai juos lankytų.

– Ką gali padėti mokykla? Išmyniau visus kelius – pas pavaduotoją, rašiau, prašiau < dėl įdukrintos paauglės auklėjimo sunkumą> ir nieko – jokio bendravimo.

Tyrimo dalyvių nuomone, mokytojams stinga kompetencijos kalbant su vaikais apie lytinio brendimo dalykus, ypač jaunesnėse klasėse. Pastebėta, kad per gamtos pamoką 6 klasėje dėstant šią temą mergaitės gėdijosi klausyti:

Mes su dukra kalbėjom: kai mokykloj buvo tokia tema, tai per pamoką tiesiog pasityčiojimas – berniukai juokėsi, o mergaitėms buvo gėda. Kažkokia tema... 6 klasėj...

Tėvų nuomone, jaučiama pagarbos vaikams stoka iš mokytojų (*Ką kalbėt, jei auklėtojas pagarbos nerodo*). Pastebėta, kad problemiškas yra mokytojų rengimas: jiems trūksta auklėjimo gebėjimų, tikybos mokytojai yra atitrūkę nuo gyvenimo, mokytojai turėtų mokytis mokytis.

Mano nuomone, su mokytojų rengimu yra didelė problema: ...nėra tokių dalykų, kur formuotų gebėjimą auklėti kitą, pačiam ugdytis.

Bažnyčia vartoja vienus terminus, o pasaulis – kitus, yra visiškas nesusikalbėjimas; jeigu tikybos mokytojas kalba terminais, kurie visai nesusiję su gyvenimu...

Mokytojai turi mokytis mokytis, o ne mokytis.

Tėvų nuomone, labai svarbu mokytojui tvirtos pažiūros, tikėjimo tiesos, nes *netikintis gali būti netolerantiškas* tikintiems vaikams, *mokytojas – be tvirtų pažiūrų, vaikai – nežinos, kas yra dora.*

Apibendrinant atliktą tyrimą galima teigti, kad tėvų diskusijų grupės dalyviai teigė, jog svarbiausia ugdant lytiškumą yra pagarbos kitai lyčiai diegimas, pastarosios šiuo metu mokykloje labiausiai ir trūksta. Tėvų nuomone, mokytojams stinga pagarbos mokiniui.

Išvados

1. Lytiškumas – asmens bendravimo su kitos lyties asmeniu, meilės pajautimo ir išgyvenimo būdas. Žmogaus lytiškumas pirmiausiai skirtas asmens tobulėjimui, todėl dvi jo dimensijos – meilės išreiškimas ir prokreacija yra nedalomos.
2. Lytinio ugdymo ir lytinio švietimo procesų tikslai iš esmės yra priešingi: lytinio ugdymo tikslas – skaistumo ugdymas, lytinio švietimo – kontracetinių priemonių vartojimo skatinimas. Lytiniame ugdyme, skirtingai nei lytiniame švietime, prioritetas teikiamas tėvams.
3. Išnagrinėjus kokybinio diskusijų grupės tyrimo „Katalikiškų šeimų paauglių lytinio ugdymo problematika“ duomenis paaiškėjo, kad ty-

rime dalyvavę tėvai tapatina du skirtingus procesus: lytinį ugdymą ir lytinį švietimą. Dalyvių nuomone, lytinis švietimas brandina vartotoją, turi užslėptų tikslų:

- 3.1. Tyrimo dalyviai teigė, kad asmeninės patirties stoka trukdo tėvams kalbėtis su vaikais lytiškumo temomis. Tėvai pripažino, kad svarbiausios vertybės, galinčios padėti ugdati lytiškumą, yra skaistumas, šeimos vertė, dora, pagarba Bažnyčiai, drovumas, tikėjimo tiesos, tėvų pavyzdys, mokymasis, pasitikėjimas, pagarba mokytojams, atsakomybė.
- 3.2. Tyrimo dalyvių nuomone, labai svarbu mokytojui turėti tvirtas pažiūras, tikėjimo tiesas. Tyrime dalyvavę tėvai teigė, kad svarbiausia ugdati lytiškumą yra pagarbos kitai lyčiai ugdymas, labiausiai šiuo metu jos trūksta mokykloje. Tėvų nuomone, mokytojams stinga pagarbos mokiniui ir kompetencijos kalbant su vaikais apie lytinio brendimo dalykus, ypač jaunesnėse klasėse, dėl to vaikai nepelnytai jaučia gėdą.
- 3.3. Tyrime dalyvavusių tėvų nuomone, tėvai ir mokytojai mažai bendradarbiauja, tėvai nesulaukia pagalbos net jei jos prašo. Jei mokyklose tėvams būtų rengiami užsiėmimai apie vaikų lytinį auklėjimą šeimoje, tėvai tikrai juos lankytų.

Literatūra

- Anchell, M. (1993). *What's Wrong With Sexual Education?* Gaithersburg MD: Human Life International.
- Bitinas, B. (2004). *Hodegetika. Auklėjimo teorija ir technologija*. Vilnius: Kronta.
- Coleman, G. D. (1997). *Human sexuality. An All-Embracing Gift*. NY: Alba House.
- Curran, E. Ch. (1997). *Themes in Fundamental Moral Theology*. London: Notre Dame.
- Engel, R. (1989). *Sex Education – The Final Plague*. Gaithersburg MD: Human Life International.
- Fiorsteris, Fr.V. (1923). *Seksualė etika ir seksualė pedagogija*. Šiauliai: Vilties draugijos leidinys.
- Giedraitienė, E., Meiraitė, A., Aksamitauskienė, I. (2005). *Bendraamžių švietimas*. Informacinis leidinys. Vilnius: Valstybinė visuomenės sveikatos priežiūros tarnyba.
- Jovaiša, L. (2007). *Enciklopedinis edukologijos žodynas*. Vilnius: Gimtasis žodis.
- JT tarpinstitucinės grupės jaunimo sveikatos raidos ir apsaugos klausimais Europoje ir Centrinėje Azijoje. (2006). *Bendraamžių švietimo vadovų mokymo vadovėlis*. Vilnius: Valstybinė visuomenės sveikatos priežiūros tarnyba.
- Katalikiškojo auklėjimo kongregacija. (1983). *Žmogiškosios meilės ugdymo gairės*. Prieiga internete: http://www.lcn.lt/b_dokumentai/kiti_dokumentai/zmogiskosios-meiles-ugdymo.html [žiūrėta 2009 08 30].

- Maceina, A. (2006). Moterystės filosofija. Raštai, t. 13. Vilnius: Mintis.
- May, E. W. (1981). *Sex, Marriage and Chastity: Reflections of a Catholic Layman, Spouse and Parent*. Chicago: Franciscan Herald Press.
- Narbekovas, A., Obelenienė, B., Pukelis, K. (2008). *Lytiškumo ugdymo etika*. Kaunas: VDU.
- Obelenienė, B. (2007). *Paauglių ankstyvųjų lytinių santykių pedagoginės prevencijos vertinimas*. Daktaro disertacija. Kaunas: VDU.
- Paškus, A. (1996). *Kunigo meilė*. Vilnius: Valstiečių laikraštis.
- Pukelis, K. (1995). *Mokytųjų rengimas ir tautos kultūra*. Kaunas: Aušra.
- Pukelis, K. (2007). Trojos arklys vardu lytinis švietimas arba liga mirčiai. *Soter 21*: 63–79.
- Šalkauskis, S. (1998). Pedagogikos paskaitos. Bendroji pedagogika. *Raštai*, t. 7. Vilnius: Mintis.
- Šeimos teisių chartija*. (1993). Šventasis sostas. Vilnius: Katalikų pasaulio leidykla.
- Širinskienė, A. (2004). *AIDS paaštrintos sveikatos apsaugos problemos ir jų sprendimo etinė-moralinė atsakomybė*. Daktaro disertacija. Kaunas: VDU.
- Švedas, E. (2007). Šiuolaikinės kontracepcijos vartojimo ir jaunimo identiteto santykio analizė. *Soter 21*: 79–85.
- Vaitoška, G. (2007). Laimingojo laukinio būklės ilgesys ir naivioji seksologija kaip jaunuomenės tvirkimo filosofinis pagrindas. *Soter 21*: 97–105.
- Whitehead, E. A., Whitehead, J. D. (2000). *A Sense of Sexuality: Christian love and intimacy*. New York: Doubleday.
- Wojtyła, K. (1994). *Meilė ir atsakomybė*. Vilnius: Alka.
- Žydžiūnaitė, V. (2005). *Komandinio darbo kompetencijos ir jų tyrimo metodologija*. Slaugytojų veiklos požiūriu. Kaunas: JUDEX.
- Žydžiūnaitė, V., Jonušaitė, S. (2004). Socialinio pedagogo profesinė adaptacija mokyklos bendruomenėje: kokybinės diagnostikos rezultatai. *Specialusis ugdymas 1 (10)*: 138–148.
- Žmogaus lytiškumo tiesa ir reikšmė*. Auklėjimo šeimoje gairės. (2000). Popiežiškoji šeimos taryba. Kaunas: Už gyvybę.
- Фреуд, С. (1993). *Психология сексуальности*. Минск: Прамеб.

THE PROBLEMS OF THE TEENAGERS' SEXUAL EDUCATION IN THE CATHOLIC FAMILIES

Birutė Obelenienė, Andrius Narbekovas

Summary

The essential right of the parents is to raise and educate the children according to their own convictions. Both the pedagogical theory and the teaching of the Church emphasize the subsidiary role of the school in its rela-

tion with the parents. However, the sex education, which today has become one of the major moral and spiritual challenges to the catholic all over the world, does not recognize that right of the parents. Moreover, the education and promotion of “the freedom of sexual self-expression”, “the right to choose one’s sexual orientation”, “the right to confidentiality” and “the right to know” aim at separating children from the educational influence of their parents. The parents have no opportunity to resist the harmful sex education since it is usually introduced into the curriculum of the Lithuanian schools under the different titles, such as the promotion of the healthy lifestyle, developing the life skills and even training of the sexuality. The article reveals the main differences of the two separate processes – abstinence education and sex education; it also focuses on the qualitative research of the discussion group of the catholic parents raising the teenagers. The aim of the research was to investigate if the parents realize the dangers of the sex education integrated into the school curriculum, as well as the subsequent problems they might face in the families. The results of the research have been processed by the method of the content analysis. The data analysis showed that the parents participating in the investigation do distinguish the notions such as abstinence education and sex education. In their opinion, the present sex education at school is orientated on the promotion of the consumer approach, which is influenced by the companies and individuals offering the contraceptive pills, who are interested in the increasing number of the contraceptives’ consumers. The research participants have pointed out that the lack of personal experience hinders the abstinence education of teenagers in the families, because they expect to get help from school. Unfortunately, the parents haven’t noticed that the school fosters in teenagers the respect of the opposite sex. It has been noticed that at school there have disappeared any signs of respect towards the girls and, in general, the respect of the representatives of the opposite sex. The parents have expressed a concern that there is a lack of cooperation between them and the teachers; the parents often don’t receive help, even when they have been persistently asking for it. According to the research participants, the teachers are lacking the efficiency when talking on the pubescence subject, especially with the younger pupils. School is really little concerned about the virtues; its major focus is on the gaining of knowledge.